

ОСОБЛИВОСТІ ФРУСТРАЦІЙНИХ РЕАКЦІЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Прахова Світлана Анатоліївна

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Лабораторія психології навчання, аспірантка першого року навчання

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Шамне А.В.

Насичене фрустраційними ситуаціями сьогодення унеможливорює безперешкодну реалізацію закладеного потенціалу значущих цілей та життєвих планів особистості, що в свою чергу може призвести до психологічних труднощів, неконструктивного подолання перешкод і появи негативно забарвлених рішень. В зв'язку з цим проблема дослідження феномену фрустраційних станів та реакцій набуває особливої актуальності.

Теоретико-методологічну основу сучасних досліджень феномену фрустрації складають ряд узагальнюючих підходів до його розуміння: концепція фрустрації як особливого психічного стану (М.Левітов, Дж.Доллард, Л.Дуб, Н.Міллер, О.Мауер, Б.Сірс, Л.Берковіц, А.Бандура, Н.Майер, Р.Баркер та ін.); концепції аналізу феномену фрустрації в контексті цілісної особистості (В.Франкл, Е.Фромм); концепції способів подолання фрустрації через нерозривність рефлексії, досвіду та комунікації (С.Рубінштейн, М.Боришевський, В.Лефевр, Г.Щедровицький); концепції фрустрації на поведінковому, когнітивному і емоційному рівнях функціонування особистості (Р.Грановська, І.Нікольська).

Аналізуючи напрацювання попередників сучасні психологи продовжують досліджувати етимологію поняття, причини виникнення та можливі способи подолання негативних проявів феномену фрустрації, який і досі характеризується неоднозначністю та суперечливістю тлумачень. В зміст цього поняття входять різні характеристики, що зумовлюється складністю та багатоманітністю феномена фрустрації як психологічної реальності, яка приймає специфічні форми і виявляється в різних психологічних та поведінкових аспектах.

Фрустраційні реакції є відповіддю індивіда на життєві перепони, які блокують діяльність на шляху до досягнення поставленої мети. Спектр реакцій індивіда на подібні ситуації є доволі широким – від стану розгубленості, пасивності, бездіяльності до різких агресивних дій. В зв'язку з цим, особливої доцільності набуває діагностика подібних реакцій в учнів молодшого підліткового віку, що дозволяє вирішити ряд завдань – від діагностики як констатації та визначення того або іншого стану до прогнозування поведінки підлітка в можливій майбутній фрустраційній ситуації. Основними психологічними факторами, які детермінують розвиток конструктивних фрустраційних реакцій молодших підлітків є емоційна регуляція реакцій, психічна регуляція цілісного психічного стану; реалізація потреби в самовираженні і попередженні підвищеної фрустрованості.

Однією з найбільш поширених психологічних методик направлених на вивчення фрустраційних реакцій є проєктивна методика дослідження особистості С. Розенцвейга (Rosenzweig Picture – Frustration Study, PF Study).

Інтерпретація результатів методики С. Розенцвейга передбачає визначення типів і напрямків реакцій на фрустраційні ситуації. Результати емпіричного дослідження проведеного на базі Криворізького науково-технічного металургійного ліцею № 16 показали специфіку фрустраційного реагування учнями на паралелі шостих класів (як представників підліткового віку).

Аналіз отриманих результатів за методикою С. Розенцвейга показав, що у 60 % учнів за напрямком реакції переважають екстрапунітивні (extrapunitive) реакції, тобто такі, які спрямовані на живе або не живе оточення. Цей показник вказує на те, що учні засуджують зовнішню причину фрустрації, в їх відповідях підкреслюється ступінь фруструючої ситуації, іноді розв'язання ситуації вимагають від іншої особи. 32 % учнів відповіли в імпульсивній (impulsive) манері, що вказує на те, що їхні реакції спрямовані на самого себе з прийняттям провини або ж відповідальністю за виправлення ситуації, яка виникла. Найменший відсоток складають учні в відповідях яких переважали інтропунітивні (intro-punitive) реакції, тобто такі де фруструюча ситуація розглядається як дещо несуттєве, незначне, те, що мине з часом, звинувачення оточуючих або себе відсутнє.

За типами реакцій в шестикласників переважають самозахисні реакції (80 %), які проявляються в активності у вигляді засудження когонебудь, заперечення або визнання власної провини, прямуванні на захисті свого «Я». У 20 % учнів переважає тип реакцій, який визначається як потребова-настійливий, тобто в їх відповідях простежується прагнення знайти конструктивне розв'язання конфліктної ситуації в формі сподівання, що час і нормальний хід подій вирішить проблемну ситуацію.

Аналіз даних показав, що в молодшому підлітковому віці переважає неконструктивне реагування на фрустраційні ситуації. Поєднання домінуючого «Е» типу і самозахисного «ED» напрямку реакцій характеризується агресивними проявами звинувачення оточуючих з активним невизнанням власної вини.

Аналізуючи рівень соціальної адаптації (GCR) молодших підлітків було встановлено, що серед учнів шостих класів переважає низький відсоток GCR, що говорить про недостатню адаптованість учнів до свого соціального оточення (що підтверджують занадто високі показники «Е» і «ED»).

Отже, реалії сьогодення потребують від сучасного підлітка включення в розгалужену систему суспільних відносин та сформованості таких якостей як соціальна адаптованість, впевненість у собі, стійкість до стресів та вміння конструктивно реагувати на фруструючі ситуації, які є невід'ємною частиною життя сучасного суспільства.